

The Use Of Representational Simile in Al-Nazarât Of Mustafâ Lutfî Al-Manfalûtî

Hale Sultan KESKIN *

Ahmet BOSTANCI**

Abstract

The simile (*tashbîh*), which means likening something to something else through a preposition because of their common feature, has an important place in the science of rhetoric. The simile has an important mission, especially in expressing the feelings and thoughts of the literati. There are four elements of the simile, namely *mushabbah* (resembling), *mushabbah bih* (likened), *wajh al-shabah* (simile direction), and *adât al-tashbîh* (simile preposition). In addition, there is more than one type of simile. One of them is the representational simile. Representational simile is also different from other simile types. In this type of simile, there is an analogy of the situation to the situation. The simile direction consists of more than one element and a shape (imagination). In this article, we will examine the examples of representational simile in *al-Nazarât* written by Mustafâ Lutfî al-Manfalûtî (1876-1924), one of the leading writers in Egypt. We will examine these examples in terms of *mushabbah*, *mushabbah bih*, *adât al-tashbîh* and *wajh al-shabah* and try to determine for what purposes Manfalûtî used representational similes.

Keywords: Rhetoric, Simile, Representational Simile, Mustafâ Lutfî al-Manfalûtî, al-Nazarât.

Mustafa Lutfî el-Menfelûtî'nin En-Nazarât Adlı Eserinde Teşbih-i Temsil Kullanımı

** Graduate Student, University of Sakarya, Social Science Institute, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Arabic Language and Rhetoric, Sakarya Turkey
Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatî Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye.

halesultankeskin2@gmail.com

ORCID 0000-0002-1433-5018

* Professor Doctor, University of Sakarya Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Arabic Language and Rhetoric, Sakarya, Turkey
Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatî Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye.

bostanci@sakarya.edu.tr

ORCID 0000-0001-7008-6901

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 24 May / Mayıs 2020

Accepted / Kabul Tarihi: 15 June / Haziran 2020

Published / Yayın Tarihi: 11 July / Temmuz 2020

Volume / Cilt: 8; Issue / Sayı: 16; Pages / Sayfa: 596-611.

Suggested ISNAD Citation: Hale Sultan Keskin, Ahmet Bostancı, "Mustafa Lutfî el-Menfelûtî'nin En-Nazarât Adlı Eserinde Teşbih-i Temsil Kullanımı", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/16 (Temmuz-July 2021), 596-611. www.dergipark.org.tr

Hale Sultan KESKİN

Ahmet BOSTANCI

Öz

Bir şeyi aralarındaki ortak özellikten dolayı bir edat aracılığıyla başka bir şeye benzetmek anlamına gelen teşbihin belâgat ilmi açısından önemli bir yeri vardır. Teşbih özellikle de edebiyatçıların duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde önemli bir misyona sahiptir. Teşbihin müşebbeh (benzeyen), müşebbeh bih (benzetilen), vechü's-şebeh (benzetme yönü), edâtü't-teşbih (benzetme edatı) olmak üzere dört unsuru vardır. Birden fazla çeşidi bulunan teşbihin türlerinden birisi de teşbih-i temsildir. Teşbih-i temsilde diğer teşbih çeşitlerinden farklı olarak durumun duruma benzetilmesi söz konusudur. Benzetme yönü ise birden fazla unsurdan meydana gelmektedir ve bir şekilden (tasavvurdan) oluşmaktadır. Bu makalemizde Mısır'ın önde gelen yazarlarından Mustafa Lutfi el-Menfelûtî'nin (1876-1924) en-Nazarât adlı eserindeki teşbih-i temsil örneklerini inceleyeceğiz. Bu örnekleri müşebbeh, müşebbeh bih, teşbih edatı ve vechü's-şebeh bakımından inceleyip, Menfelûtî'nin teşbih-i temsilleri hangi amaçlar için kullandığını tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Belâgat, Teşbih, Teşbih-i Temsil, Mustafa Lutfi el-Menfelûtî, en-Nazarât.

GİRİŞ

(شبه) kökünden gelen, tef'îl babından (شَبَّهَ) fiilinin mastarı olan ve sözlükte "temsil",¹ "bir şeyi başka bir şeye benzetmek"² anlamlarına gelen teşbih ıstilahta "bir edat aracılığıyla aralarında ortak olan bir veya daha fazla özellikten dolayı iki ya da daha fazla şey arasında benzerlik ilişkisi kurmak"³ anlamına gelmektedir.

Teşbih kapsamı, ilerleyişi, sınırları geniş olan⁴; bilginlerin ve edebiyatçıların zihinlerinde olanları açıklamak için kullandıkları,⁵ şairlerin ve belâgat âlimlerinin yeteneklerini konuşturdukları belâgat unsurlarından biridir.⁶

¹ Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), "Şibh", 13: 503.

² İbn Manzûr, "Şibh", 13: 503-504; Mecdüddîn Muhammed bin Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd*, thk. Muhammed Ne'îm el-'Urkusûsî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), "eş-Şibh", 1247; Ahmed bin Muhammed bin Ali el-Mukrî el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr fi garibi's-Serhi'l-Kebîr li'r-Râfi'î*, thk. Abdülazîm eş-Şenâvî (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), "eş-Şebeh", 303.

³ Ali b. Muhammed es-Seyyîd eş-Şerîf el-Cürcânî, *Mu'cemu't-ta'rîfât*, thk. Muhammed Siddîk el-Minşâvî (Kahire: Dâru'l-Fadîle, ts.), "et-Teşbih", 52; Yusuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, thk. Ne'îm Zerkûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1407/1987), 332; el-Hatîb el-Kazvî Muhammed b. Abdurrahman, *el-Îzâh fi 'ulûmi'l-belâga el-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk. İbrahim Şemsuddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1424/2003), 164; Ali el-Cârim - Mustafa Emîn, *el-Belâgatu'l-Vâdiha fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî (Dimeşk - Beyrut, Mektebetü Dâri'l-Fecr, 1435/2014), 37; es-Seyyîd Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*, thk. Muhammed et-Tûncî (Beyrut: Şeriketü Dâri Mektebeti'l-Me'ârif, 2015), 272-273.

⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 272.

⁵ Bekrî Şeyh Emîn, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye fi sevbiha'l-cedîd 'ilmu'l-beyân* (Beyrut: Dâru'l-'İlm, 1982), 65.

⁶ Abdülaziz 'Atîk, *'İlmu'l-beyân* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1405/1985), 114.

Belâgat ilminde önemli bir yere sahip olan teşbih gizli olanı açığa vurarak, uzak olanı yakınlaştırarak anlama netlik kazandırmakta ve güzelleştirmektedir.⁷ Teşbihle zayıf olan kendisinden daha kuvvetli olana benzetilerek anlam güçlü ve etkili kılınmaktadır.⁸

Teşbihin belâgatı bir şeyin, kendisine benzeyen ilgi çekici başka bir şeye, onu temsil eden güzel bir surete benzetilmesiyle ortaya çıkar. Yapılan teşbih, akla hemen gelmeyen, az ya da çok içerisinde hayal barındıran bir şey olduğunda kişi için daha etkileyici olur. Örneğin (فلان يشبه فلانا في الطول) "*Falanca uzunlukta falancaya benziyor*" demek edebî bir gayret ve maharet içermediğinden belâgat özelliği taşımaz.⁹ Belâgat ifade eden teşbih ise Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin (öl. 449/1057)¹⁰ aşağıdaki beytinde yer almaktadır:

يسرع اللحم في احمرار كما تسرع في اللحم مقلّة الغضبان

"Yıldız, sinirli bir kimsenin gözünün (sinirden) birden parlaması gibi kızılılıkta süratle parıldıyor."¹¹

Örnekte yıldızın kızılılıkla beraber ışığının süratle parıldaması, kızgın insanın öfke anında gözlerinin çakmak çakmak olmasına benzetilmiştir.¹²

Teşbihin insan üzerinde etkili olmasına katkı sağlayan bazı unsurlar vardır. Bunlardan birincisi sözü söyleyenin yeteneğidir. Bu yetenek bazı esaslara dayanmaktadır. Bunlar mütekelimin hayallere, coşkulu duygulara, varlıklar arasındaki müşterekliği ortaya koyabilen bir zihne sahip olmasıdır. İkincisi; insanın soyut şeylerden ziyade somut şeylerden daha çok etkilenmesinden dolayı müşebbeh bihin genellikle somut olmasıdır. Bir diğeri de akıldır. Ancak bu tek başına yeterli olmayıp, aklın duygularla beraber devrede olması gerekir.¹³

Teşbihin etkili olmasının ardında onun kişiyi soyut olandan somut olana, gizli olandan aşıkara, düşünceden var olana ulaştırması, şüphe ve kuruntuları gidermesi, zıt şeyleri bir araya getirmesi, düşünceye ihtiyaç duyması gibi sebepler yer almaktadır.¹⁴ Teşbih sayesinde manalar değer kazanmakta, içerisindeki hayalî unsurlarla etkileyciliği artmakta, sıfattan eksik olan mükemmel olana katılmaktadır.¹⁵ Teşbihi etkili kılan sebeplerden biri de insanı, bilinenden daha iyi bilinene ulaştırmasıdır.¹⁶

⁷ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 272;

⁸ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001), "Teşbih", 427.

⁹ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 123.

¹⁰ "Meşhur Arap filozof ve şairi." Bk. Sahbân Halîfât, "Ebü'l-Alâ el-Maarrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Nisan 2021).

¹¹ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 123.

¹² Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 124.

¹³ Fadl Hasan Abbas, *Esâlibu'l-beyân* (Amman: Dâru'n-Nefâis, 1430/2009), 258-259.

¹⁴ Abbas, *Esâlibu'l-beyân*, 259.

¹⁵ Ali Bulut, *Belâgat: Meânî-Beyân-Bedî'* (İstanbul: İFAV, 2017), 200.

¹⁶ Kazvîni, *el-İzâh*, 166; Abdülmüteâl es-Sa'îdî, *Bağiyatu'l-İzâh li Telhisi'l-Miftâh fi 'ulûmi'l-belâga* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1420/1999), 3/10.

Ebû Hilâl el-Askerî (öl. 400/1009),¹⁷ teşbihin manayı açıklığa kavuşturduğunu ve te'kid ettiğini, Arap ya da Arap olmayanların teşbih konusunda hemfikir olduklarını; kudemâ ve Cahiliye ehlinin ise teşbihi kendi şeref ve üstünlüklerine, belâgattaki konularına delil olması amacıyla kullandıklarını dile getirir.¹⁸

Teşbihin dört unsuru vardır:¹⁹

1. Müşebbeh (Benzeyen)
2. Müşebbeh Bih (Benzetilen)
3. Edâtü't- teşbih (Benzetme Edatı)
4. Vechü's-şebeh (Benzetme Yönü)

Teşbih edatları (كاف - كَان) gibi harf, (نحو - مثل) gibi isim, (يشابه - يحاكي) gibi fiil olabilir.²⁰ Örneğin;

أنت كالشمس في الضياء وإن جا وزت كيوان في علو المكان

"Sen yücelikte Zühal yıldızını aşsan da parlaklıkta güneş gibisin"²¹ beytinde müşebbeh sen (أنت) dir. Müşebbeh bih güneş (الشمس) tir. Teşbih edatı kâf (كاف) tır. Vechü's-şebeh, parlaklık (الضياء) tır.

Teşbihe aşağıdaki amaçlardan birini elde etmek için başvurulur:

1. Müşebbehe isnat edilen alışılmadık, ilginç bir durumun mümkünlüğünü (olabilirliğini) teşbih yaparak açıklamak.²² Örneğin;

فإن تفق الأنام وأنت منهم فإن المسك بعض دم الغزل

"Onlardan biriyken mahlukattan üstün olsan da (şaşılacak bir şey yok) Çünkü misk de ceylanın kanının bir parçasıdır."²³

2. Müşebbehin durumunu açıklamak. Bu ise teşbihten önce müşebbehin bilinmeyen özelliğini teşbih yaparak açıklamaktır.²⁴ Örneğin;

كانك شمس والملوك كواكب إذا طلعت لم يبد منها كوكب

"Sen güneş, krallar ise yıldızlar gibidir Güneş doğduğunda yıldızlardan hiçbiri görünmez."²⁵

3. Müşebbehin durumunun miktarını açıklamak: Teşbih yapılmadan önce müşebbehin genel olarak bilinen özelliğinin miktarını (derecesini) teşbihle belirtmektir.²⁶ Örneğin;

¹⁷ "Arap dili ve edebiyatı âlimi" Bk. Ahmet Turan Arslan, "Askerî, Ebû Hilâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Nisan 2021).

¹⁸ Ebû Hilâl Hüseyin b. Abdullah el-Askerî, *Kitâbu's-sinâ'ateyn el-kitâbe ve's-si'r*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (b.y., Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1371/1952), 243.

¹⁹ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 37.

²⁰ Emîn, *İlmu'l-beyân*, 27-28.

²¹ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 35.

²² Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 100.

²³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 298.

²⁴ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 100-101.

²⁵ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 98.

²⁶ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 101.

مر السحاب لا ريث ولا عجل كأن مشيتها من بيت جارتها
“(Kadının) komşusunun evinden yürüyüşü
Aceleci olmayan bulutların geçişi gibi.”²⁷

4. Müşebbehe isnat olunan şey izaha ihtiyaç duyduğunda örnek aracılığıyla müşebbehin durumunu (zihne) yerleştirmek, daha iyi anlaşılmasını sağlamak.²⁸ Örneğin;

مثل الزجاجة كسرهما لا يجبر إن القلوب إذا تنافر ودها
“Kalplerin sevginin nefrete dönüşmesi
Kırıldığında onarılamayan cam gibidir.”²⁹

5. Müşebbehi güzel göstererek ona karşı olan beğeniyi arttırmak.³⁰ Örneğin;

وزاد بك الحسن البديع نضارة كأنك في وجه الملاحه خال
“Eşsiz güzellik seninle daha da arttı
Sanki sen güzelin yüzündeki ben gibisin.”³¹

6. Müşebbehi çirkin göstererek ona karşı olan beğeniyi azaltmak.³² Örneğin;

وإذا أشار محدثا فكأنه قرد يقهقه أو عجوز تلطم
“Konuşarak işaret ettiğinde
Sanki o, kahkaha atan bir maymun ya da dövünen kocakarı gibidir.”³³

7. Müşebbehin şeklini belirtmek.³⁴ Örneğin;

الزرافة مثل الجمل دون سنم
“Zürafa, hörgüçsüz deve gibidir.”³⁵

Teşbihin tarafeyn (müşebbeh-müşebbeh bih), vechü’ş-şebeh (benzetme yönü), edat, maksadı ifade edip etmeme gibi çeşitli açılardan taksimatı yapılan türleri vardır.³⁶ Teşbih-i temsil ise vechü’ş-şebeh açısından taksime tutulan türlerden birisidir.

1. Teşbih-i Temsil

Bir belâgat terimi olarak teşbih-i temsil benzetme yönü tek bir özellik değil, müşebbeh ve müşebbeh bihte bulunan ve birbirinden ayırt edilmesi mümkün olmayan birden fazla unsurdan meydana gelen ve hayalî bir şekilden (tasavvurdan) oluşan teşbih demektir. Teşbih-i temsilde herhangi iki şey arasında değil, iki durum arasında benzetme olmaktadır.³⁷

²⁷ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 297.

²⁸ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 101.

²⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 298.

³⁰ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 101.

³¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 299.

³² Cârîm - Emîn, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 101.

³³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 299.

³⁴ Emîn, *’İlmu'l-beyân*, 60; Bulut, *Belâgat*, 215.

³⁵ Emîn, *’İlmu'l-beyân*, 60; Bulut, *Belâgat*, 215.

³⁶ Geniş bilgi için bk. Kazvînî, *el-İzâh*, 186-201; Bulut, *Belâgat*, 206-221.

³⁷ Kazvînî, *el-İzâh*, 190; Cârîm - Emîn, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 67; Bulut, *Belâgat*, 215; Nusrettin Bolelli, *Belâgat: Beyân-Me’ânî-Bed’ İlimleri* (İstanbul: İFAV, 2017), 55-56.

Örneğin;

وكان الهلال نون لوجين غرقت في صحيفة زرقاء³⁸

"Sanki hilal, mavi bir sayfaya batmış gümüş bir nûn gibi" beytinde müşebbeh, mavi renkli gökyüzünde yer alan kavisli bir şekle sahip parlak ve beyaz hilalin durumudur. Müşebbeh bih ise mavi bir sayfada batmış bir halde duran gümüş nûnun durumudur. Vechü's-şebeh ise mavi bir cisim üzerinde kavisli, beyaz ve parlak bir şeyin yer almasıdır.³⁹

Teşbih-i temsil iki çeşittir:⁴⁰

1. Teşbih edatının açıkça kullanıldığı teşbih-i temsil. Örneğin;

مثل الذين حمل التورة ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل أسفارا

"Tevrat'la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer."⁴¹

Bu ayette müşebbeh Tevrat'la sorumlu tutulup da bu sorumluluğu yerine getirmeyenlerin durumudur. Müşebbeh bih ise onlardan istifade etmeksizin faydalı kitapları yüklenen eşeğin durumudur. Teşbih edatı (كاف) tır. Vechü's-şebeh faydalı bir şeyi yalnızca taşımanın taşıyana bir fayda sağlamaması durumudur.

2. Teşbih edatının gizlendiği teşbih-i temsil. Örneğin;

اصبر على مضض الحسو د فإن صبرك قاتله
فالنار تأكل نفسها إن لم تجد ما تأكله

"Hasetçinin eziyetine sabret

Çünkü sabrın onu bitirecektir.

Zira ateş de yutacak bir şey bulamadığında kendini yer bitirir."⁴²

Cümlede müşebbeh, haset edenin isteğinin karşılıksız kalması sonucunda kendini yiyip bitirmesi durumudur. Müşebbeh bih ise yakacak bir şey bulamayan ateşin kendi kendini bitirmesi durumudur. Teşbih edatı kullanılmamıştır. Vechü's-şebeh bir şeyin devamını sağlayacak unsurların sona ermesinin ardından çabucak yok olma durumudur.⁴³

2. en-Nazarât'ta Teşbih-i Temsil Örnekleri

en-Nazarât müellifi Menfelûtî, 1876 veya 1877 yılında Mısır'ın Asyût vilayetine bağlı Menfelût'ta doğmuştur. Babası Arap, annesi Türk'tür.⁴⁴ Menfelûtî'yi babası önce eş-Şeyh Celâleddin es-Suyûtî Mektebine,⁴⁵ sonra da Ezher Üniversitesine göndermiştir. Menfelûtî,

³⁸ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 66.

³⁹ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha*, 67.

⁴⁰ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga*, 291.

⁴¹ *Kur'ân Yolu* (Erişim 14 Nisan 2021), el-Cuma 62/5.

⁴² Kazvînî, *el-İzâh*, 190.

⁴³ Kazvînî, *el-İzâh*, 190.

⁴⁴ Ahmed 'Ubeyd, *Meşâhîru şu'arâi'l-'asr fi'l-aktâri'l-'Arabîyyeti's-selâse* (Dimeşk: Matba'atu't-terakkî, 1431/1922), 321; Muhammed Ebu'l-Envâr, *Mustafa Lutfî el-Menfelûtî hayâtuhu ve edebuhu* (Kahire: Mektebetü's-Şebâb, 1986), 1/25.

⁴⁵ Ebu'l-Envâr, *Mustafa Lutfî el-Menfelûtî*, 1/27.

Ezher'deki öğrencilik yıllarında edebiyatla meşgul olmuştur.⁴⁶ Hatta bu sebepten ötürü kendisinin de *en-Nazarât*'ın mukaddimesinde ifade ettiği üzere hocaları tarafından eleştirilmiş ve rahatsız edilmiştir.⁴⁷ Edebiyata ilgi duyan Menfelûtî, Muhammed Abduh'un⁴⁸ ders halklarına katılmış, burada da edebiyata dair eserler okumuştur.⁴⁹

Menfelûtî, Abduh'un vefatının ardından doğduğu yere geri dönmüş, burada *el-Müeyyed* gazetesine yazılar göndermeye başlamıştır. Bunları ilkin *el-Usbû'ıyyât* daha sonra *en-Nazarât* adıyla yayımlamıştır. Sa'd Zağlûl'un⁵⁰ takdirini kazanınca devlet dairelerinde de görev alan Menfelûtî, 1924'te Zağlûl başbakan olup meclis açılınca meclis yazı divanı başkanlığına getirilmiştir. Aynı sene geçirdiği hastalık sebebiyle kırk sekiz yaşında vefat etmiştir.⁵¹

Menfelûtî'nin bir kısmını kendi telif ettiği bir kısmını da tercümelere uyarladığı eserleri vardır. Menfelûtî, yabancı dil bilen biri değildir. Yayımladığı, asılları yabancı dilde olan bazı eserleri önce o dili bilen birine tercüme ettirmiş, daha sonra kendi üslubuyla yeniden kaleme alıp yorumlamıştır.⁵² Menfelûtî'nin yayımladığı bu tür eserler *fi Sebîli't-tâc*, *Mecdûlîn*, *eş-Şâ'ir*, *el-Fadîle* adlı eserleridir. *Muhtârâtu'l-Menfelûtî* adlı eserinde ise eski-yeni şair ve yazarlardan seçmelere yer vermiştir. *el-'Abarât* ise dördü kendine ait dördü de tercüme olan sekiz hikâyeden oluşan eserdir. Menfelûtî'nin 1907'den itibaren⁵³ *el-Müeyyed* gazetesinde kaleme aldığı yazılarını üç ciltte topladığı eseri olan *en-Nazarât*'ın⁵⁴ onun önde gelen eseri olduğunu söyleyebiliriz. Menfelûtî bu eserinde sosyal, siyasî, dinî, edebî, ahlakî, psikolojik konuları ele almıştır. Aynı zamanda içerisinde hikâyeler ve tercüme yazıları da yer almaktadır.

Menfelûtî'nin *en-Nazarât*'ta en çok yer verdiği belâgat unsurlarından biri teşbihtir. Teşbih-i temsil ise en çok kullandığı teşbih türlerinden birini teşkil etmektedir.

Menfelûtî, *en-Nazarât*'ın mukaddimesinde insanların, sıradan insanlar ve elit insanlar diye ikiye ayrıldığını söyleyerek kendisinin sıradan insanlar için yazdığını, elit insanlarla bir ilgisinin olmadığını ve onların kendisi hakkındaki iyi veya kötü değerlendirmelerinden kaçındığını dile getirerek bu durumla ilgili şöyle bir teşbihte bulunur:

⁴⁶ Şevkî Dayf, *el-Edebü'l-'Arabıyyü'l-mu'âsir fi Mısır* (by.: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 227; 'Ubeyd, *Meşâhîru şu'arâi'l-'asr*, 321.

⁴⁷ Menfelûtî, Mustafa Lutfî, *en-Nazarât*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Beyrut-Lübnan: Dâru İbn Hazm, 1422/2002), 1/139-140.

⁴⁸ "Mısırlı İslâm düşünürü, yenilik hareketinin öncülerinden." Bk. M. Sait Özervarlı, "Muhammed Abduh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Nisan 2021).

⁴⁹ Ömer ed-Düsûkî, *Neş'etü'n-nesri'l-hadîs ve tatavvuruh* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2007), 170.

⁵⁰ "Mısırlı devlet adamı." Bk. Hilal Görgün, "Sa'd Zağlûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Nisan 2021).

⁵¹ Düsûkî, *Neş'etü'n-nesr*, 172, 'Ubeyd, *Meşâhîru şu'arâi'l-'asr*, 321.

⁵² Düsûkî, *Neş'etü'n-nesr*, 174.

⁵³ Düsûkî, *Neş'etü'n-nesr*, 172.

⁵⁴ Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebi'l-Ârabi* (Beyrut: el-Matba'atu'l-Bûlisiyye, 1953), 1100.

ولم يهبني الله من قوة الفراسة ما أستطيع أن أميز به بين مخلصهم ومشوبهم، فأصغي إلى الأول لأستفيد علمه، وأعرض عن الثاني لأتقي غشه، فأنا أسير بينهم مسير رجل بدأ يقطع مرحلة لا بد له أن يفرغ منها في ساعة معينة، ثم علم أن على يمين الطريق الذي يسلكه روضة تعتنق أغصانها، وتشترج أفنانها، وأن على يساره غابا تزرأ أسوده، وتعوي ذئابه، وتفتح أفاعيه وصلاله، فمضى قدما لا يلتفت يمنة، مخافة أن يلهو عن غايته بشهوات سمعه وبصره، ولا يسره، مخافة أن يهيج بنظراته فضول تلك السباع المقعية، والصلال الناشرة، فتعترض طريقه

"Allah bana onların samimisini ve şaibelisini ayırt edebileceğim feraset gücünü vermedi ki böylece samimi kimsenin ilminden istifade edebilmek için ona kulak vereyim, sahtekarlığından sakınmam için şaibeli kimseden yüz çevirebileyim. Ben onların arasında belirli bir sürede bitirmesi gereken bir merhaleyi katetmeye başlayan bir adamın yürüyüşü gibi yürüyordum. (Ki o adam) daha sonra gittiği yolun sağında dalların birbirine sarılıp, dolandığı bir bahçenin olduğu; yolun solunda ise aslanların kükrediği, kurtların uluduğu, yılanların tısladığı bir orman olduğunu anladı. Bu yüzden gördüklerinin ve duyduklarının onu amacından saptıracağı korkusuyla sağına; bakışlarıyla çömelerek oturan yırtıcı hayvanların, engerek yılanlarının dikkatlerini çekeceği ve yoluna engel olacakları korkusuyla soluna bakmadan doğruca yürüdü."⁵⁵

Burada müşebbeh havas ehlinin iyisini ve kötüsünü ayırt edebilme yeteneğine sahip olmayan Menfelûtî'nin durumudur. Müşebbeh bih ise bir tarafında dallarının birbirine dolandığı bol ağaçlı bir bahçenin olduğu diğer tarafında ise ürkütücü bir ormanın olduğu ancak sağına soluna bakmasının onu yolundan alacağı endişesiyle etrafa bakmadan dosdoğru yoluna devam eden adamın durumudur. Teşbih edatı kullanılmamıştır. Vechü's-şebbeh iyilerin ve kötülerin bir arada olduğu bir yerde doğru tercih yapamama ihtimalinden dolayı kendi yolundan gitme durumudur. Teşbihteki amaç ise müşebbehin durumunun zihinlere iyice yerleşmesini sağlamaktır. Bu yüzden Menfelûtî içinde bulunduğu durumu somut bir örnekle açıklayarak daha iyi anlaşılacak istemiştir.

Menfelûtî, *el-İslâm ve'l-Mesîhiyye (İslâm ve Hıristiyanlık)* adlı yazısında medeniyetin Hıristiyanlıktan doğmadığını ve medeniyetle Hıristiyanlık arasında bir ilgi bulunmadığını belirtir:

فإن المدنية الحديثة ما دخلت أوروبا إلا بعد أن زخرت المسيحية منها لتحل محلها كالماء الذي لا يدخل الكأس إلا بعد أن يطرد منه الهواء لأنه لا يتسع لهما

"Modern medeniyet şişeye girip her ikisini içine alamamasından dolayı ondan havayı dışarı atan su gibi Hıristiyanlığın yerini almak için Avrupa'ya onu yerinden ettikten sonra girdi."⁵⁶

Menfelûtî, Avrupa'daki modern medeniyetle Hıristiyanlık arasındaki zıt ilişkiyi bir şişedeki su-hava ilişkisine benzeterek anlatmaya çalışmıştır. Cümlede müşebbeh Avrupa'ya giren modern medeniyetin ikisinin bir arada bulunmasının mümkün olmamasından ötürü Hıristiyanlığı yerinden etmesi durumudur. Müşebbeh bih ise şişeye konulduğu zaman bir arada bulunmalarının imkansızlığından dolayı suyun oradaki havayı dışarıya çıkarması

⁵⁵ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/183.

⁵⁶ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/366.

durumdur. Görüldüğü üzere müşebbeh ve müşebbeh bih tek bir şeyden meydana gelmemekte, durum duruma benzetilmektedir. Teşbih edatı, (كاف)tır. Vechü's-şebeh ise çeşitli unsurlardan meydana gelmekte olup, birbirine zıt olan iki şeyin bir arada bulunamaması durumudur. Bu teşbihteki amaç ise müşebbehin durumunu ortaya koyup, anlaşılmasını sağlamaktır. Bu da insanların daha iyi anlamasını sağlamak için soyut olan bir durumun somutlaştırılmasıyla olmaktadır. Zaten teşbihin amaçlarından biri de daha önceden de ifade edildiği üzere soyut olan şeyleri somutlaştırarak daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Örnekte de modern medeniyetin Hıristiyanlığı yerinden ederek Avrupa'ya girmesi durumu şişeye giren suyun havayı dışarıya çıkarması gibi somut bir durumla açıklanarak müşebbehin daha anlaşılır olması sağlanmıştır.

Menfelûtî, *el-Hürriyye (Özgürlük)* adlı yazısında hürriyetin insan hayatı için önemine değindikten sonra hürriyetin yaşamın bizatihi kendisi olduğunu dile getirip onsuz bir yaşamı şu şekilde betimler:

الحرية هي الحياة ولو لاها لكانت حياة الإنسان أشبه شيء بحياة اللعب المتحركة في أيدي الأطفال بحركة صناعية
 "Hürriyet, hayattır. Şayet hürriyet olmasaydı insanın hayatı çocukların ellerinde iradeleri dışında hareket eden oyuncakların hayatına benzerdi."⁵⁷

Menfelûtî, bu ifadede insanın özgür yaşamadığı sürece başkasının boyunduruğu altında yaşayacağını anlatmak için teşbih-i temsile başvurmuştur. Müşebbeh insanın hürriyet olmayan bir hayat yaşaması durumudur. Müşebbeh bih ise oyuncakların çocukların ellerinde iradeleri dışında hareket etmeleri durumudur. Teşbih edatı, (أشبه)dir. Vechü's-şebeh, başkalarının güdümü altına girme ve kendi iradesini kullanamama durumudur. Bu teşbihteki amaç, müşebbehin durumunu zihinlere iyice yerleştirmek olabilir. Buna göre bu teşbihle insanın, hayatını özgürlük olmadan yaşaması durumu somut bir durumla izah edilmeye çalışılmıştır. Örnekte müşebbehin miktarını ortaya koymanın amaçlanmış olması da ihtimal dahilindedir. Zira bu teşbihle hürriyetten yoksun bir hayatın son derece kötü olduğu ifade edilerek bir miktar belirtilmiştir. Sadece müdahaleyle hareket edebilen oyuncak ne kadar bir hürriyete sahipse özgürlük olmadan yaşanan bir hayat da o derece özgür bir hayat olur.

Menfelûtî, *Medînetü's-sa'âde (Mutluluk Şehri)* adını verdiği ütöpik yazısında kendisini rüyada bir çölün ortasında bulur. Çöldeki kumlar ile okyanus dalgalarının görünüşleri arasında teşbihte bulunarak şöyle der:

قد انبسطت رمالها على سطحها متجعدة تجعد الأمواج المتكسرة على سطح القاموس المحيط
 "Kırık dalgaların Atlas Okyanusu'nun yüzeyinde dalgalanması gibi çölün kumları yüzeyde dalgalı bir şekilde yayılmıştı."⁵⁸

Menfelûtî, burada teşbih-i temsil aracılığıyla kumların çöldeki görünümünü vasfetmiştir. Bu örnekte müşebbeh, çölün yüzeyinde kumların dalgalı olması durumudur.

⁵⁷ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/294.

⁵⁸ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/217.

Müşebbeh bih ise kıyıya vuran dalgaların Atlas Okyanusu'nun yüzeyinde dalgalanması durumudur. Teşbih edatı zikredilmemiştir. Veshü's-şebbeh ise bir cismin yüzeyinde bulunan başka bir şeyin dalgalı gözükmeye durumu. Teşbihteki amaç, müşebbehin şeklini belirtmek, açıklamaktır. Bu sebeple somut olan bir şeyin görünümü kendisine benzeyen başka bir somut şeyle açıklanmıştır.

Menfelûti, *'İbratü'd-dehr (Zamanın İbreti)* adlı hikâyesinde yanına alıp yetiştirdiği genç hizmetçisi Bilal ile karısının ilişkisini öğrenen, oğlunun içinde bulunduğu durumdan ve ailesine gereken önemi vermediğinden esef duyan bir adamı konu edinir. Bu adam oldukça hastadır. Bir gün hizmetlisi Bilal'le arasında geçen diyalog sonunda ondan kendisini pencerenin yanına götürmesini ister. Pencereden dışarıyı seyrederken su çarkının yanında oturan bahçıvan ve karısını fark eder. Bahçıvan ve karısının dış görünüşleriyle ilgili bir teşbihte bulunur:

وقد برقت بوارق السعادة من خلال أثوابها البالية بريق الكواكب المنيرة من خلال السحب المتقطعة
*"Parçalı bulutların arasından ışıldayan yıldızların parlaklığının saçılması gibi eskimiş elbiselerinin arasından mutluluk parıltıları saçılmıştı."*⁵⁹

Bu teşbih-i temsil örneğinde müşebbeh, bahçıvan ve karısının eskimiş elbiselerinin arasından mutluluk parıltılarının saçılmasıdır. Müşebbeh bih ise parçalı bulutların arasından ışıldayan yıldızların parlaklığının saçılmasıdır. Burada bir durum başka bir duruma benzetilmiştir. Teşbih edatı kullanılmamıştır. Vechü's-şebbeh ise görünümü pek de hoş olmayan bir şey arasından sadır olan ışıltılı, parlak bir şeyin durumudur. Teşbihteki amaç ise müşebbehin durumunu zihinlere yerleştirmektir. Bahçıvan ve karısı maddi anlamda pek bir şeye sahip değillerken buna rağmen onların sahip oldukları mutluluk somut bir teşbihle ifade edilerek daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Menfelûti, *eş-Şa'ratu'l-beydâ (Beyaz Saç)* adlı yazısında başında çıkan beyaz saç konu edinir. Bir sabah aynaya baktığında saçında fark ettiği beyaz saç hakkında şöyle der:

مررت صباح اليوم أمام المرأة، فلمحت في رأسي شعرة بيضاء تلمع في تلك اللمة السوداء، لمعان شرارة البرق في الليلة
الظلماء
*"Bu sabah aynanın karşısına geçtim. Sonra başımdaki siyah saç lülesinde karanlık gecede şimşek kıvılcımının parlaması gibi parlayan beyaz bir saç fark ettim."*⁶⁰

Menfelûti, beyaz saça yönelik yerinde bir teşbih kullanmıştır. Müşebbeh, siyah saçların arasında beyaz bir saçın parıldaması, çıkması durumudur. Müşebbeh bih ise karanlık gecede çakan şimşek kıvılcımlarının parıldaması durumudur. Burada durumun duruma teşbihi yapılmıştır. Teşbih edatı kullanılmamıştır. Vechü's-şebbeh tek bir şey değil, suretten oluşmaktadır. Bu da siyah renge sahip bir cisimden beyaz, parlayan bir şeyin sadır olmasıdır. Teşbihteki amaç müşebbehin durumunu zihinlere yerleştirmek, daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

⁵⁹ Menfelûti, *en-Nazarât*, 1/269.

⁶⁰ Menfelûti, *en-Nazarât*, 1/317.

Menfelûtî aynı yazısında saçlardaki beyazın zaman içinde artarak yayılması durumunu beyaz adam olarak nitelendirilen emperyalistlerin Afrika ülkelerine turist gibi gidip sonra yayılarak oraya hükmetmesi durumuna benzetmiştir.⁶¹ Teşbihteki amaç bir öncekiyle aynıdır.

Menfelûtî, *el-Ba'ûd ve'l-insân (Sinek ve İnsan)* adlı yazısında sinek ve insan arasında kıyaslama yaparak ikisinin arasında benzerliklerin olduğunu sineğin bazı davranışlarının insan davranışıyla benzeştiğini ifade ederek sineğin insana benzeyen yönünü şu benzetmeyle anlatır:

البعوض يمتص من الدم فوق ما يستطيع احتمالاه، فلا يزال يشرب حتى يمتليء فيتفجر، فهو يطلب الحياة من طريق الموت، ويفتش عن النجاة في مكامن الهلاك، وهو أشبه شيء بشارب الخمر يتناول الكأس الأولى منها، لأنه يرى فيها وجه سروره وصورة سعادته، فتطعمه الأولى في الثانية، والثانية في الثالثة، ثم لا يزال يلح بالشراب على نفسه حتى يتلفها ويودي بها، من حيث يظن أنه يُنعشها، ويجلب إليها سرورها وهناءها

"Sinek taşıyabileceğinden fazla kan emer. Dolup taşınca kadar içmeye devam eder de sonunda patlar. Ki o bununla helakin gizlenmiş olduğu yerde kurtuluşu, ölüm yoluyla hayatı (yaşamayı) arzu etmektedir. (Bu hâliyle) sinek, içki içene benzer. (O) içkisinden ilk kadehini yudumlar. Çünkü o, onda mutluluğun yüzünü, saadetin resmini görür. Sonra ilk yudum, ikinci; ikinci üçüncüyü almaya cezbeder. Sonra içmeye ısrarla devam eder. Sonunda (içtiği) içki onu mahvedip, yok eder."⁶²

Örnekte manidar bir teşbih yapılmıştır. Buradaki müşebbeh, yaşama amacı güderek gereğinden fazla kan içen ve bu sebeple yaşayayım derken ölen sivrisineğin durumudur. Müşebbeh bih ise mutlu olma amacıyla ilk kadehi yudumlayan kişinin onun ardından içme konusunda kendini kontrol edememesi ve mahvolması durumudur. Teşbih edatı (أشبهه)dir. Vechüş-şebeh ise bir canlının yaşama amacıyla kendisini ölüme götüren şeyin ardına düşmesi ve sonunda helak olmasıdır. Teşbihteki amaç, müşebbehin durumunu ortaya koymak, zihinlere yerleştirmektir.

Menfelûtî, yine aynı yazısında vızıltısıyla konuştuğu vücutta kendini belli eden sineğin durumunu siyasî isteklerini gizleyemeyen insanın durumuna benzeterek bir başka teşbih-i temsil örneği ortaya koymaktadır. Teşbihteki amaç bir öncekiyle aynıdır.

Menfelûtî, *en-Nübûğ (Deha)* adlı yazısında ilmi, ezberlenen ve kavranılan ilim olmak üzere ikiye ayırarak sadece ezberleyerek ilim öğrenenleri eleştirir ve bu yöntemi doğru bulmaz. Ona göre ezber yapanlar, doğru-yanlış her şeyi ezberler ve bunları insanlara aktarırlar. Bu yüzden Menfelûtî, onların doğru-yanlış ayırt etmeden her şeyi ezberleyen hafızalarının durumunu aktar dükkanına benzetir:

فكأن ذاكرته حانوت عطار اختلطت فيها الأدوية الشافية، بالعقاقير السامة

"Sanki onun hafızası şifalı ilaçlarla zehirli ilaçların karıştığı aktar dükkânı gibidir."⁶³

⁶¹ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/319.

⁶² Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/427.

⁶³ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/439.

Burada insan hafızası ile aktar dükkânı arasında teşbih-i temsil yapılmıştır. Müşebbeh doğru-yanlış demeden her şeyi ezberleyerek ilim öğrenen insan hafızasının durumudur. Müşebbeh bih, şifalı-zehirli ilaçların bulunduğu ve bunların kokularının birbirine karıştığı aktar dükkânının durumudur. Teşbih edatı, (كأن)dir. Vechü's-şebbeh, bir şeyin içinde iyi-kötü gibi zıt şeylerin yer alması ve bunların birbirine karışması, ayırt edilememesi durumudur. Teşbihteki amaç, müşebbehin durumunu açıklamaktır. Çünkü örnekte müşebbehin bilinmeyen özelliği teşbihle açıklanmıştır. Salt ezber yaparak doğru-yanlış demeden her şeyi ezberleyen insan hafızasının niteliği teşbihle ortaya konulmuştur.

Menfelûtî, *el-Bâisât (Sefiller)* yazısında henüz on iki yaşında ailesi tarafından kendisinden yaşça büyük, istemediği bir adamla evlendirilen ve eşinden gördüğü kötü muamele neticesinde ailesinin yanına giden ancak ailesi tarafından eşine geri iade edilen bir genç kızın durumunu hapisteki mahkûm benzetmesiyle açıklar:

وأعادوها إلى منزل زوجها كما يعاد المجرم الفار من سجنه إليه مرة أخرى

"Hapishaneden kaçan suçlunun oraya tekrar geri gönderilmesi gibi onu (kadını) eşinin evine geri gönderdiler."⁶⁴

Menfelûtî, genç kızın yaşadığı hayatı mapushane hayatına benzeterek teşbihle bu elim durumu ortaya koymuştur. Bu durumda müşebbeh evden kaçan genç kızın koca evine geri döndürülmesi durumu, müşebbeh bih ise hapisten kaçan suçlunun tekrar hapse gönderilmesi durumudur. Teşbih edatı, (كما)dir. Vechü's-şebbeh ise hoşlanılmayan yerden kaçışın ardından tekrar o yere geri döndürülme hâlidir. Teşbihteki amaç, müşebbehin suretini açıklamak ve bu sayede kadının vaziyetini insanların daha iyi tahayyül etmelerini sağlamaktır.

Menfelûtî, aynı yazıda genç kızların aileleri tarafından onlara hak ettikleri değeri vermeyen adamlarla evlendirilmeleri sonucunda kocasının kendisini her an boşamasını bekleyen kadının durumunu hâkimin her an kendisini idamla yargılamasını bekleyen katilin durumuna benzetmiştir.⁶⁵ Bu teşbihteki amaç bir öncekiyle aynıdır.

Menfelûtî, *ed-Du'â' (Dua)* adlı yazısında Victor Hugo'nun bir kasidesinin özetine yer verir ve yayımladığı bu özetle küçük çocukların anne babalarına dua etmelerinin ardından uyudukları zaman gördükleri hayali şu şekilde vafeder:

وناموا نوما هادئا مطمئنا تتطايير فيه الأحلام الجميلة حول أفواههم البائسة، كما تتطايير أسراب النحل حول أحواض الأزهار
"Arı sürüsünün çiçeklerin saksılarının etrafında uçuşması gibi gülümseyen ağızlarının etrafında hayallerin uçtuğu sessiz sakin bir uykuya daldılar."⁶⁶

Öncelikle belirtmek gerekir ki daha evvelden de ifade edildiği üzere Menfelûtî, eserlerinde yer verdiği yabancı kaynaklı yazıların tercümelerini ilk aşamada başkalarına yaptırmış daha sonrasında yapılan tercümeyle kendi üslubuna göre yeniden kaleme alıp,

⁶⁴ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/441

⁶⁵ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/444.

⁶⁶ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 2/272.

yorumlamıştır. O yüzden dikkatli okunduğunda buralarda kullanılan edebî üslubun Menfelûti'ye ait olduğu fark edilecektir. Örnekte teşbih-i temsil kullanılarak çocukların güzel hayalleriyle bal arıları arasında benzerlik kurulmuştur. Bu bağlamda teşbihte yer alan müşebbeh çocukların ağızlarının etrafında güzel hayallerin uçması durumudur. Müşebbeh bih ise çiçek saksılarının etraflarında arı sürülerinin uçması durumudur. Teşbih edatı, (كما)dır. Vechü's şebeh ise bir suretten oluşmaktadır, bu da bir cismin etrafında bir şeylerin uçmasıdır. Teşbihteki amaç ise müşebbehin durumunu yerleştirmek, zihinlerde kalıcılığını arttırmaktır. Ağız kenarlarında hayallerin uçuşması gibi soyut bir durum çiçek saksılarının etrafında arı sürüsünün uçması durumuna benzetilerek somutlaştırılmış ve daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Aynı zamanda burada müşebbehin durumunu güzel gösterme amacının da yer aldığı söylenilebilir.

Menfelûti, *en-Nâşü's-sağîr (Küçük Çocuk)* adlı yazısını kendisine yöneltilen fakir veyahut zengin doğma durumlarından hangisinin insan için uygun olduğu sorusuna cevap niteliğinde kaleme almıştır. Burada Menfelûti, fakirliğin zenginlik karşındaki önemine değinerek ardında zengin bir evlat bırakmak istemediği kanaatini dile getirmektedir. Toplumda ortaya çıkan kaos ve karmaşaların varlığını, insanların malı kendileri için bir mutluluk olarak görmelerine bağlar. Mal uğruna karşı karşıya gelen insanların durumunu bir teşbihle açıklar:

ويتصارعون من حوله كما تتصارع الكلاب حول الجيف الملقاة

"Köpeklerin atılmış leşlerin etrafında boğuştukları gibi (malın) etrafında boğuşuyorlar."⁶⁷

Menfelûti burada insanların mal uğruna birbirleriyle olan mücadelesini uygun bir teşbihle açıklamaktadır. Teşbihte yer alan müşebbeh malın etrafında insanların birbirleriyle boğuşup, güreşmesi durumudur. Müşebbeh bih ise oraya buraya atılmış leşlerin etrafında köpeklerin boğuşması durumudur. Teşbih edatı, (كما)dır. Vechü's-şebeh ise birden fazla unsurdan meydana gelmiş bir surettir. Bu da çok da değerli olmayan ancak paylaşılabilen bir şey uğruna birbirine girme durumudur. Örnekte yer alan teşbihte iki amaç olduğunu söylemek mümkündür. İlki müşebbehin durumunu ortaya koymak ve zihinlere yerleştirmektir. İnsanların mal uğruna verdikleri mücadele köpeklerin leşler için boğuşması gibi somut bir teşbihle ifade edilerek daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Diğer amaç ise müşebbehin durumunun çirkinliğini göstermektir. İnsanların mal uğruna birbirleriyle mücadelesi hoş karşılanmayıp, onların bu durumu leş için birbirleriyle didişen köpeklerin durumuna benzetilerek olayın çirkinliği ortaya konulmuştur.

Menfelûti, *el-Ke'su'l-ûlâ (İlk Kadeh)* adlı yazısında içki müptelası olan arkadaşının başına gelecek kaçınılmaz sonu beklemesi durumunu gökbilimcinin yıldızların çarpışması ve güneşin tutulmasını beklemesi durumuna;⁶⁸ *Lâ hemeciyye fi'l-İslâm (İslâm'da Barbarlık Yoktur)* adlı yazısında insanlar arasında var olan ihtilafın normal bir şey olduğunu dile

⁶⁷ Menfelûti, *en-Nazarât*, 3/29.

⁶⁸ Menfelûti, *en-Nazarât*, 1/191.

getirerek hayatın, farklılıkların etkileşiminden vücut bulması durumunu iki farklı cismin sürtünmesi neticesinde ortaya çıkan sıcaklığın durumuna;⁶⁹ kumarın insan hayatına etkilerinden bahsettiği *el-Gımar (Kumar)* adlı yazısında kazanma hırsıyla oynadıkları kumar masasının etrafında birer birer kaybeden insanların durumunu atılan bombalar neticesinde savaşta etrafa saçılan askerlerin durumuna;⁷⁰ *'Alâ serîri'l-mevt (Ölüm Döşesinde)* adlı hikâyesinde uzun süre kutunun içinde olduğundan dolayı sararmış kağıtların durumunu kabrin içinde kaldığından dolayı sararmış kefenin durumuna⁷¹ benzeterek daha pek çok yerde teşbih-i temsile başvurmuştur.

SONUÇ

19. yüzyılın sonlarında, 20. yüzyılın başlarında yaşamış olan Mısır'ın önde gelen edebiyatçılarından Menfelûtî, *en-Nazarât* adını verdiği üç ciltlik eserinde pek çok konuyu kendine has bir üslupla kaleme almıştır. Bu konuları işlerken bazı belâgat unsurlarına başvurmuştur. Bunlar arasında en çok kullandıklarından birisi de teşbihtir.

Menfelûtî'nin *en-Nazarât*'taki teşbih kullanımı incelendiğinde duygularını ve düşüncelerini ifade etmede teşbih türlerinden teşbih-i temsile pek çok yerde başvurduğu göze çarpmaktadır. *en-Nazarât*'ta yer alan teşbih-i temsillerin pek çoğunda teşbih edatı kullanmakla beraber bazılarında teşbih edatı kullanmamıştır. Menfelûtî'nin bu teşbih-i temsilleri kullanmasında çeşitli amaçlar yer almaktadır. Ancak Menfelûtî'nin teşbih-i temsilleri daha çok müşebbehin durumunu ortaya koymak ve zihinlere yerleştirmek amacı üzerine kurduğunu söylemek doğru olacaktır.

en-Nazarât'taki teşbih-i temsil örnekleri incelendiğinde Menfelûtî'nin konuya uygun, onu daha iyi izah eden teşbihler seçtiği, kullanılan teşbihlerle yazılarında yer verdiği konular arasında uyum olduğu görülmektedir.

Menfelûtî'nin teşbih-i temsil kullanımında başarılı olduğunu, teşbih-i temsil örneklerinin amaca hizmet ettiğini, okurlara istenilen mesajları ulaştırabildiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Abbas, Fadl Hasan. *Esâlîbu'l-beyân*. Amman: Dâru'n-Nefâis, 1430/2009.

Arslan, Ahmet Turan. "Askerî, Ebû Hilâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Nisan 2021.

Askerî, Ebû Hilâl Hüseyin b. Abdullah. *Kitâbu's-sinâ'ateyn el-kitâbe ve's-şî'r*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. b.y., Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1371/1952.

⁶⁹ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 1/312.

⁷⁰ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 2/155.

⁷¹ Menfelûtî, *en-Nazarât*, 2/281.

- 'Atîk, Abdülaziz. *İlmu'l-beyân*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1405/1985.
- Bolelli Nusrettin. *Belâgat: Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri*. İstanbul: İFAV, 12. Basım, 2017.
- Bulut, Ali. *Belâgat: Meânî-Beyân-Bedî'*. İstanbul: İFAV, 7. Basım, 2017.
- Cârim, Ali - Emîn, Mustafa. *el-Belâgatu'l-Vâdiha fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî. Dımeşk - Beyrut, Mektebetü Dâri'l-Fecr, 1435/2014.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyîd eş-Şerîf. *Mu'cemu't-ta'rîfât*. thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fadîle, ts.
- Dayf, Şevkî. *el-Edebü'l-'Arabiyyü'l-mu'âsır fi Mısır*. by.: Dâru'l-Me'ârif, 10. Basım, ts.
- Düsûkî, Ömer. *Neş'etü'n-nesri'l-hadîs ve tatavvuruh*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2007.
- Ebu'l-Envâr, Muhammed. *Mustafa Lutfi el-Menfelûtî hayâtuhu ve edebuhu*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü's-Şebâb, 1986.
- Emîn, Bekrî Şeyh. *el-Belâgatu'l-'Arabiyye fi sevbiha'l-cedîd 'ilmu'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1982.
- Fâhûrî, Hannâ. *el-Câm'î fi târihi'l-'edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1986.
- Feyyûmî, Ahmed bin Muhammed bin Ali el-Mukrî. *el-Misbâhu'l-münîr fi garîbi's-Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfi'î*. thk. Abdülazîm eş-Şenâvî. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 2. Basım, ts.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed bin Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhîd*. thk. Muhammed Ne'îm el-'Urkusûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 1426/2005.
- Görgün, Hilal. "Sa'd Zağlûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sad-zaglul>
- Halîfât, Sahbân. "Ebü'l-Alâ el-Maarri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebul-ala-el-maarri>
- Hâşimî, es-Seyyîd Ahmed. *Cevâhiru'l-belâga fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. thk. Muhammed et-Tûncî. Beyrut: Şirketü Dâri Mektebeti'l-Me'ârif, 2. Basım, 2015.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001.
- Kazvîni, el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahman. *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâga el-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. thk. İbrahim Şemsuddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 14 Nisan 2021. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Menfelûtî, Mustafa Lutfi. *en-Nazarât*. thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1422/2002.
- Özervarlı, M. Sait. "Muhammed Abduh". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Erişim 15 Nisan 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-abduh>

Sa'idi, Abdülmüteâl. *Bağyiyatu'l-Îzâh li Telhisi'l-Miftâh fi 'ulûmi'l-belâga*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1420/1999.

Sekkâkî, Yusuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-'ulûm*. thk. Ne'im Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2. Basım, 1407/1987.

'Ubeyd, Ahmed. *Meşâhîru şu'arâi'l-'asr fi'l-aktâri'l-'Arabîyyeti's-selâse*. Dimeşk: Matba'atu't-terakkî, 1431/1922.